

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23.03.2005, sp. zn. 29 Odo 114/2003, ECLI:CZ:NS:2005:29.ODO.114.2003.1

Číslo: 27/2006

Právní věta: Dokud není postoupení pohledávky dlužníku oznámeno nebo není prokázáno, může dlužník započíst svou pohledávku vůči dosavadnímu věřiteli.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 23.03.2005

Spisová značka: 29 Odo 114/2003

Číslo rozhodnutí: 27

Číslo sešitu: 3

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla: Započtení pohledávky

Předpisy: § 342 odst. 2 předpisu č. 513/1991Sb.
§ 526 odst. 1 předpisu č. 40/1964Sb.
§ 580 odst. 1 předpisu č. 40/1964Sb.
§ 581 odst. 1 předpisu č. 40/1964Sb.

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

V r c h n í s o u d v Praze rozsudkem ze dne 1. 10. 2002 potvrdil rozsudek ze dne 23. 4. 2002, jímž K r a j s k ý s o u d v Plzni zamítl návrh žalobkyně na zaplacení částky 463 740,07 Kč s 25% úroky od 21. 9. 1998 do zaplacení a zavázal žalobkyni zaplatit žalovanému na náhradu nákladů řízení 20 664,80 Kč. Současně odvolací soud uložil žalobkyni povinnost nahradit žalovanému náklady odvolacího řízení 40 491,60 Kč k rukám jeho právního zástupce.

Odvolací soud konstatoval, že předmětem řízení je nárok žalobkyně na úhradu pohledávky z nezaplaceného kontokorentního úvěru, proti které žalovaný započel svou pohledávku vůči žalobkyni. Při posouzení důvodnosti této procesní obrany žalovaného vyšel ze skutkových zjištění, která učinil soud prvního stupně, a ztotožnil se i s jeho právními závěry.

Na prvním místě přisvědčil odvolací soud názoru soudu prvního stupně, že nelze odeprít dlužníku možnost započíst své pohledávky vůči věřiteli, byť věřitel mezitím pohledávku postoupil, avšak postoupení dosud dlužníkovi neoznámil. Dovodil, že změna věřitele v závazkovém vztahu se nedotýká práv a povinností dlužníka, není podmíněna souhlasem dlužníka, a to současně znamená, že dlužníku musí být až do doby, kdy je mu postoupení pohledávky oznámeno, zachováno stejné postavení a všechna práva včetně práva vyrovnat svůj dluh zákonnými způsoby. Postavení dlužníka před notifikací změny věřitele zůstává nezměněno a ustanovení § 526 odst. 1 obč. zák. (zákon č. 40/1964

Sb. ve znění pozdějších předpisů) tudíž nevylučuje právo dlužníka vyrovnat svůj závazek jiným způsobem než zaplacením dluhu, samozřejmě za podmínky, že se tak stane před doručením oznámení o změně věřitele.

Pokud jde o námitku žalobkyně, že účinku započtení pohledávek v okamžiku kompenzačního prohlášení žalovaného bránil nedostatek splatnosti pohledávky ze smlouvy o kontokorentním úvěru, i s tou se podle mínění odvolacího soudu soud prvního stupně vypořádal. Smlouvou o kontokorentním úvěru si smluvní strany (K. banka, a. s., a žalovaný) dohodly i podmínky předčasného splacení úvěru. Tyto podmínky žalovaný splnil, jestliže oznámil bance dopisem z 15. 8. 1996 předpoklad jednostranného zápočtu a následně dopisem ze dne 28. 8. 1996 jednostranné započtení provedl, přičemž účinné postoupení splatné pohledávky třetí osoby vůči bance na žalovaného do výše dluhu splatného k okamžiku kompenzačního prohlášení je nesporné.

Odvolací soud uzavřel, že soudu prvního stupně nelze vytknout ani pochybení ve skutkových zjištěních, ani nesprávné právní posouzení věci (§ 205 odst. 2 písm. e/ a g/ o. s. ř.), a proto odvolání žalobkyně nevyhověl a napadený rozsudek potvrdil.

Proti tomuto rozsudku podala žalobkyně dovolání, jímž jej napadá v celém rozsahu s odkazem na přípustnost podle § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř. ve znění účinném od 1. 1. 2001 a jako dovolací důvod uvádí, že rozhodnutí odvolacího soudu spočívá na nesprávném právním posouzení věci (§ 241a odst. 2 písm. b/ o. s. ř.). Podle názoru dovolatelky odvolací soud nesprávně právně posoudil tři právní otázky, které dovolatelka specifikuje pod písmeny A, B a C, s tím, že je vyřešil v rozporu s hmotným právem a rozdílně od rozhodování odvolacího soudu, popřípadě jde o otázku, která v rozhodování odvolacího soudu dosud nebyla vyřešena.

Jako první dovolatelka klade otázku správného právního posouzení platné právní úpravy postoupení pohledávky podle § 524 a násl. obč. zák.

Dovolatelka zdůrazňuje, že změna v osobě věřitele nastává uzavřením smlouvy o postoupení pohledávky. Uzavřením této smlouvy postupitel přestává být věřitelem a postupník se stává novým dlužníkovým věřitelem. Postupitel nemá vůči dlužníkovi právní nárok na zaplacení postoupené pohledávky a nemá k postoupené pohledávce již žádná dispoziční oprávnění. Ustanovení § 526 odst. 1 obč. zák. poskytuje dlužníkovi ochranu, dokud mu nebylo postoupení pohledávky oznámeno ani prokázáno, avšak pokud by dlužník po uzavření smlouvy o postoupení pohledávky poskytl plnění postupiteli na svůj závazek ve smyslu § 559 odst. 1 obč. zák., bude se na straně postupitele jednat o bezdůvodné obohacení, které bude povinen dlužníkovi vrátit. Navíc závazek dlužníka by splněn nebyl, neboť závazek dlužníka směřuje vůči postupníkovi.

Dovolatelka je toho názoru, že za plnění je nutno považovat pouze splnění závazku dlužníkem ve smyslu § 559 odst. 1 obč. zák., avšak započtení tímto plněním není, poněvadž započtením nemůže postupiteli vzniknout na úkor dlužníka bezdůvodné obohacení a navíc postupitel nevystupuje jako osoba, mající vůči dlužníku pohledávku, na kterou by dlužník byl oprávněn započíst pohledávky. Pokud by dlužník za této situace učinil proti postupiteli jednostranný zápočet své pohledávky, kterou má u postupitele, na svůj závazek ve smyslu § 580 odst. 1 obč. zák., bude se jednat o neplatný zápočet. Z ustanovení § 529 odst. 2 obč. zák. vyplývá, že dlužník není oprávněn vůči postupiteli provést po postoupení pohledávky zápočet své pohledávky, když v okamžiku uzavření smlouvy o postoupení pohledávky přestává být postupitel věřitelem dlužníka. Za plnění ve smyslu § 559 odst. 1 obč. zák. nelze považovat započtení učiněné žalovaným vůči bance (postupiteli) podle § 580 odst. 1 obč. zák., neboť pak by se ustanovení § 526 odst. 1 obč. zák. dostalo do rozporu s § 524 odst. 1 i § 580 odst. 1 obč. zák. Dovolatelka se domnívá, že žalovaný se mohl po postoupení pohledávky zbavit svého závazku započtením pohledávky postupem podle § 529 odst. 2 obč. zák. vůči postupníkovi, což neučinil.

Dovolatelka podpírá správnost svého výkladu též historickou interpretací, když poukazuje na rozdílnou úpravu v ustanovení § 65 obč. zák. ve znění účinném do 31. 12. 1991, která rozlišovala mezi plněním dlužníka a možností dlužníka vypořádat se s původním věřitelem jinak. Také zákonná úprava předchozí postupně představovaná ustanovením § 1395 ABGB (zák. č. 946/1811 ř. z.), dále ustanovením § 265 zák. č. 141/1950 Sb. – tzv. střední občanský zákoník (a nakonec i ustanovením § 65 zákona č. 40/1964 Sb.) vždy přiznávala dlužníku právo vedle plnění „vypořádat se s původním věřitelem jinak.“ Naproti tomu ustanovení § 526 odst. 1 obč. zák. zachovalo dlužníkovi právo splnit závazek ve smyslu § 559 odst. 1 obč. zák.

Jako druhou právní otázku zásadního významu dovolatelka uplatňuje posouzení určitosti a srozumitelnosti zápočtu žalovaného v listině ze dne 28. 8. 1996 z hlediska právního důvodu započítávané pohledávky, a tedy platnost tohoto právního úkonu ve smyslu § 37 obč. zák. Podle názoru dovolatelky není provedený zápočet žalovaného dostatečně určitý, když odvolací soud nezjišťoval, zda pohledávka postoupená žalovanému byla jedinou pohledávkou postupitele.

Konečně třetí právní otázku zásadního významu spatřuje dovolatelka v tom, zda nastává splatnost závazku okamžikem, kdy je dlužník oprávněn, nikoliv však ještě povinen plnit závazek věřitele.

Dovolatelka poukazuje na to, že ve smlouvě o kontokorentním úvěru mezi bankou a žalovaným byla dohodnuta konečná splatnost úvěru do 10. 4. 1997, takže k datu jednostranného zápočtu dne 28. 8. 1996 nebyl úvěrový závazek splatný. Podle § 581 odst. 2 obč. zák. nelze proti splatné pohledávce započíst pohledávku nesplatnou. Žalovaný proto nemohl dosáhnout zániku svého dluhu, když pohledávky v okamžiku jeho kompenzačního projevu dne 28. 8. 1986 se ještě nesetkaly, jelikož úvěrový závazek žalovaného se stal splatným až dne 10. 4. 1997. Na tom nemění nic ani skutečnost, že žalovaný byl podle smlouvy o kontokorentním úvěru oprávněn předčasně splatit svůj dluh, pokud tento úmysl oznámil bance 10 dnů před zamýšleným splacením. Dovolatelka dále zdůrazňuje, že využije-li dlužník oprávnění předčasně splatit úvěrový dluh, nenastane tím předčasná splatnost pohledávky, pouze dlužník plní v okamžiku, kdy podle smlouvy ještě není povinen plnit. Jinak řečeno, okamžikem splatnosti pohledávky je třeba rozumět okamžik, kdy nastane povinnost dlužníka plnit. Žalovaný tudíž nemohl dne 28. 8. 1996 započíst svoji pohledávku, a proto nedošlo k předčasnému splacení (zániku) jeho úvěrového závazku. Dovolatelka ze všech uvedených důvodů navrhuje, aby Nejvyšší soud napadený rozsudek odvolacího soudu i rozsudek soudu prvního stupně zrušil a věc vrátil posledně jmenovanému soudu k dalšímu řízení.

N e j v y š š í s o u d zrušil rozhodnutí soudů obou stupňů a věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení.

Z odůvodnění:

Nejvyšší soud po zjištění, že podané dovolání splňuje podmínky ustanovení § 240, § 241 a § 241a odst. 1 o. s. ř., se nejprve zabýval přípustností dovolání, jelikož dovoláním lze napadnout pravomocná rozhodnutí odvolacího soudu, pokud to zákon připouští (§ 236 odst. 1 o. s. ř.).

V posuzovaném případě připadá v úvahu jen přípustnost dovolání podle § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř., kterého se dovolatelka také výslovně dovolává, a podle něhož je dovolání přípustné proti rozsudku odvolacího soudu, jímž bylo potvrzeno rozhodnutí soudu prvního stupně, jestliže dovolání není přípustné podle písmena b) a dovolací soud dospěje k závěru, že napadené rozhodnutí ve věci samé má po právní stránce zásadní význam.

Rozhodnutí odvolacího soudu má po právní stránce zásadní význam (odstavec 1 písm. c/) zejména tehdy, řeší-li právní otázku, která v rozhodování dovolacího soudu dosud nebyla vyřešena nebo která je odvolacími soudy nebo dovolacím soudem rozhodována rozdílně, nebo řeší-li právní otázku v

rozporu s hmotným právem (§ 237 odst. 3 o. s. ř.). V takovém případě lze dovolání podat jen z důvodu, že rozhodnutí spočívá na nesprávném právním posouzení věci (§ 241a odst. 2 písm. b/ o. s. ř.), tedy pro řešení právní otázky (jiné otázky, zejména posouzení správnosti nebo úplnosti skutkových zjištění, přípustnost dovolání neumožňují).

Zásadní právní význam rozhodnutí odvolacího soudu Nejvyšší soud shledává, a potud má dovolání za přípustné, v řešení otázek, zda ve smyslu ustanovení § 526 odst. 1, věty druhé, obč. zák., dokud není postoupení pohledávky dlužníku oznámeno či prokázáno, může dlužník přivodit zánik svého dluhu vůči dosavadnímu věřiteli i jinak než splněním (v daném případě započtením) a zda, je-li doba plnění stanovena ve prospěch dlužníka (§ 342 odst. 2 obch. zák.) a dlužník před touto dobou svůj závazek splní, dochází takovým plněním ke změně splatnosti či nikoliv.

Dovolací soud zastává stejný právní názor jako soudy nižších stupňů, že dokud není postoupení pohledávky ve smyslu § 526 odst. 1 obč. zák. dlužníkovi oznámeno či prokázáno, zproští se dlužník závazku plněním postupiteli, a to i započtením v souladu s ustanovením § 580 a 581 obč. zák. Není důvodu, aby plnění ve smyslu § 526 odst. 1, in fine, obč. zák. bylo chápáno úzce jen jako splnění podle § 559 odst. 1 obč. zák. (tj. jako zánik dluhu splněním); žádné ustanovení občanského zákoníku ani obchodního zákoníku této širší interpretaci nebrání ani výslovně, ani nepřímo.

Takovému závěru nasvědčuje nejen gramatický výklad citovaného ustanovení (srov. dikci „plněním“ a oproti tomu „splněním“) a logický (žádný logický důvod nesvědčí výkladu opačnému), ale i výklad historický, který sama dovolatelka předestírá (byť jeho konsekvence chápe jinak). Je pravdou, že ustanovení § 265 odst. 1 zákona č. 141/1950 Sb., občanského zákoníku, určovalo, že dokud dlužník neví o postupu, může pohledávku vyrovnat s původním věřitelem (pojem „vyrovnat“ je samozřejmě širší než pojem „splnit“), a v tomto smyslu zřejmě tato úprava navazovala na ustanovení § 1395, větu druhou, obecného zákoníku občanského č. 946/1811 ř. z., v němž byla použita dikce „zaplatit prvnímu věřiteli nebo se s ním jinak vyrovnati“ a tomu korespondovala i úprava v ustanovení § 65, věta druhá, občanského zákoníku ve znění účinném do 31. 12. 1991, která stanovila, že „dokud se tak nestane (tj. dlužník není o postoupení pohledávky vyrozuměn), může dlužník plnit původnímu věřiteli nebo se s ním jinak vypořádat.“

Dovolací soud proto dospívá k závěru, že dokud není postoupení pohledávky dlužníku oznámeno či prokázáno, může dlužník přivodit zánik svého závazku vůči dosavadnímu věřiteli i započtením.

Pokud jde o druhou právní otázku, dovolatelka ji klade jako otázku posouzení určitosti a srozumitelnosti zápočtu, provedeného žalovaným, a to z hlediska zjištění, zda postoupená pohledávka byla jedinou pohledávkou postupitele. Řešení takové otázky je však záležitostí konkrétního posouzení a hodnocení na základě individuálně zjištěného skutkového stavu, které postrádá potřebný obecný judikatorní přesah, a není proto právním posouzením zásadního významu.

Třetí právní otázku formuluje dovolatelka tak, že při nemožnosti započíst pohledávku splatnou vůči pohledávce nesplatné, a to ani v případě smluvené předčasné splatnosti, je třeba okamžikem splatnosti rozumět teprve okamžik, kdy nastane povinnost dlužníka plnit, nikoliv okamžik, kdy je dlužník oprávněn předčasně plnit.

V daném případě smlouva umožnila dlužníku předčasné splacení úvěru a úroků a z toho vyplynula současně i povinnost věřitele takové předčasné plnění přijmout. Doba plnění byla v tomto případě stanovena ve prospěch dlužníka ve smyslu § 342 odst. 2 obch. zák., a proto je dlužník oprávněn plnit před dobou splatnosti (plnění), a tudíž poskytne-li dlužník plnění před splatností, nemůže ho věřitel odmítnout a závazek dlužníka tak zaniká v okamžiku splnění, tj. před splatností závazku (srov. zde J. Hušek in F. Faldyna a kol.: Obchodní zákoník s komentářem, II. díl, CODEX 2000, str. 172).

To, že dlužník využije oprávnění daného smlouvou a splní svůj závazek dříve, než se stane splatným, neznámá, že by takovým plněním přivodil změnu co do sjednaného okamžiku splatnosti závazku.

Dospěl-li odvolací soud (i soud prvního stupně) k závěru opačnému a při řešení otázky zániku vzájemných pohledávek započtením (a platnosti započtení) vycházel z toho, že šlo o započtení pohledávek splatných, a nezkoumal-li, zda veden tímto nesprávným právním názorem, zda ustanovení § 359 obch. zák. umožňuje jednostranným projevem započíst splatnou pohledávku proti pohledávce nesplatné, je jeho právní posouzení věci neúplné a tudíž i nesprávné a dovolací důvod podle ustanovení § 241a odst. 2 písm. b) o. s. ř. byl dovolatelkou uplatněn právem.

Nejvyšší soud proto, aniž nařizoval jednání (§ 243a odst. 1, věta první, o. s. ř.), rozsudek odvolacího soudu podle ustanovení § 243b odst. 2, části věty za středníkem, a odst. 3, věty první, o. s. ř. zrušil. Jelikož důvody, pro které nemohlo obstát rozhodnutí odvolacího soudu, dopadají i na rozhodnutí soudu prvního stupně, zrušil Nejvyšší soud i je a věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení.